Joseph Muscha Mueller
Data urodzenia: 1932
Miejsce urodzenia:
Bitterfeld, Niemcy

Od wczesnego dzieciństwa życie stawiało wyzwania przed Josephem Muscha Muellerem. Jego rodzice byli Romami, ale Joseph dorastał w niemieckim sierocińcu, a później pod opieką przybranej rodziny. W szkole był zastraszany i prześladowany przez kolegów z klasy, którzy należeli do Hitlerjugend. Nazistowskie prawo wprowadzało dyskryminację rasową, uznając wiele grup, np. Romów za wrogów III Rzeszy.

W związku z wprowadzeniem nowego niemieckiego ustawodawstwa, kiedy Joseph skończył dwanaście lat został zabrany z lekcji i zmuszony do poddania się sterylizacji, operacji, która miała na celu uniemożliwienie mu posiadania własnych dzieci. Po powrocie do zdrowia miał zostać wysłany do obozu koncentracyjnego w Belsen. Na szczęście, przybrany ojciec Josepha był w stanie wydostać go ze szpitala zanim do tego doszło. Od tego momentu, przez pięć miesięcy, aż do końca wojny, Joseph ukrywał się w ogrodowej szopie.

Joseph Muscha Mueller

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Henryk Masłowicz

Data urodzenia: 25 grudnia 1940
Miejsce urodzenia:
Wierzbnik-Starachowice, Polska

Przez sto pięćdziesiąt lat, żydowska rodzina Henryka Masłowicza żyła w zgodzie z chrześcijańskimi sąsiadami. Ta sytuacja zmieniła się w 1939 roku, wraz z wkroczeniem Niemców do miasta. Ojciec Henryka był właścicielem fabryki żelaza i kopalni węgla. Wielu Żydów opuściło Starachowice, jednak rodzice Henryka pozostali. Rok później naziści utworzyli getto, do którego zmuszeni byli się przenieść wszyscy Żydzi. Właśnie tam urodził się Henryk. W 1942 roku, na wieść, że naziści mają zamiar wywieźć wszystkich z getta, ojciec Henryka postanowił ukryć syna w katolickim klasztorze. Jednak zamiast tego, pewna kobieta ukryła go na strychu swojego domu. Chłopiec był tak mały, że nie pamiętał nawet, jak brzmi jego prawdziwe imię.

Po wojnie żydowski pracownik opieki społecznej odnalazł Henryka i zabrał ze sobą do Izraela. Ostatecznie Henrykowi udało się odnaleźć ojca – razem wyemigrowali do Ekwadoru, a następnie do Stanów Zjednoczonych.

Henryk Masłowicz

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Stefania Podgórska

Data urodzenia: 1925

Miejsce urodzenia: Lipa, Polska

Stefania Podgórska wychowała się na wsi w dużej, katolickiej rodzinie. Kiedy miała trzynaście lat jej ojciec ciężko zachorował i niedługo potem zmarł. Wkrótce Stefania wyjechała z rodzinnego domu i zamieszkała ze swoją starszą siostrą w Przemyślu. Pracowała tam w sklepie spożywczym, który należał do żydowskiej rodziny Diamantów. Po ataku III Rzeszy na Polskę, Stefania wprowadziła się do domu państwa Diamantów.

W 1941 roku, Diamanci zostali zmuszeni do opuszczenia swojego domu i przeprowadzenia się do getta. Matka Stefani została wysłana do Niemiec na roboty przymusowe. Stefania musiała zająć się swoją sześcioletnią siostrą i znaleźć nowe mieszkanie. Żeby przeżyć, wymieniała odzież w zamian za żywność. Rok później, dotarła do niej wiadomość o akcji wysiedlenia getta, w wyniku której wszyscy Żydzi mieli zostać wysłani do obozu. Stefania pomogła niektórym uciec i ukryć się. Następnie przeprowadziła się do podmiejskiej chaty i tam ukrywała Żydów. Ostatecznie trzynaściorgu udało się przetrwać wojnę na poddaszu jej domu. Po wojnie Stefania poślubiła jednego z nich, Josefa Diamanta, a w 1961 roku wyemigrowała wraz z nim do Ameryki.

Stefania Podgórska

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Dora Rivkina

Data urodzenia: 7 listopada 1924
Miejsce urodzenia:
Mińsk, Białoruś

Dora Rivkina miała wiele talentów. Uprawiała sport, wspaniale pływała oraz tańczyła. Już w drugiej klasie została wybrana na solistkę w nowojorskim spektaklu.

Dora wychowała się w Mińsku, w stolicy Białorusi. Przed II wojną światową ponad jedna trzecia mieszkańców tego miasta była, podobnie jak Dora, pochodzenia żydowskiego. Po inwazji niemieckiej na Mińsk w 1941 roku, rodzina musiała przenieść się do getta, gdzie pozostali przez dwa lata. Gdy Dora miała dziewiętnaście lat Niemcy przystąpili do akcji likwidacji getta. Dorze udało się uciec i dołączyć do grupy partyzantów walczących przeciwko Niemcom. Niestety, wkrótce zostali schwytani przez niemieckich żołnierzy, którzy domagali się wydania osób pochodzenia żydowskiego. Początkowo grupa odpowiedziała milczeniem. Jeden z żołnierzy oznajmił więc, że wszyscy zostaną rozstrzelani, jeśli nikt się nie przyzna. Jedna z kobiet wskazała palcem na Dorę.

Ta młoda, piękna i utalentowana dziewczyna zginęła tragiczną śmiercią. Niemcy skrępowali jej ręce, przywiązali głaz do szyi i wrzucili do rzeki, po czym postrzelili. Berta, jedna z trzech sióstr Dory i jedyna osoba z całej rodziny, która przeżyła wojnę, dowiedziała się o śmierci siostry od członkiń grupy partyzanckiej, które były świadkami tego strasznego wydarzenia.

Dora Rivkina

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Shulim Saleschutz

Data urodzenia: 7 marca 1930
Miejsce urodzenia:
Kolbuszowa, Polska

Kiedy Niemcy zaatakowali Polskę, Szulim Saleschutz był dziewięcioletnim chłopcem mieszkającym ze swoją rodziną w Kolbuszowej. Szulim widział wówczas polską kawalerię, która nie miała szans w walce z niemieckimi czołgami. Ojciec Szulima, znany z niewiarygodnej siły, pomagał grzebać martwe konie po bitwie.

Po kapitulacji wojsk polskich, życie żydowskich mieszkańców Kolbuszowej zmieniło się diametralnie. Szulim i jego rodzeństwo nie mogli uczęszczać do szkoły. W 1941 roku siły niemieckie zmusiły Saleschutzów i inne rodziny żydowskie do przeprowadzenia się do niewielkiej części Kolbuszowej, przeznaczonej dla Żydów. Shulim mieszkał w zatłoczonym, ciasnym mieszkaniu ze swoimi rodzicami, rodzeństwem, dziadkami, wujkiem i dwiema ciotkami. Od dnia swoich 12 urodzin, w 1942 roku, Shulim dostał nakaz noszenia opaski z gwiazdą Dawida na ramieniu. Wszyscy Żydzi, którzy skończyli 12 lat byli do tego zmuszeni, ale Shulim był z tego dumny. Żydzi byli również zmuszani przez Niemców do niewolniczej pracy: Szulim i inni mężczyźni odśnieżali i remontowali drogi.

W lipcu 1942 roku, Szulim Saleschutz został deportowany do obozu śmierci w Bełżcu. Tam on, jego rodzeństwo: Schlomo, Rózia i ich matka zostali zagazowani. Szulim miał wówczas zaledwie dwanaście lat.

Shulim Saleschutz

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Mojsze Felman

Data urodzenia: 1926
Miejsce urodzenia:
Sokołów Podlaski, Polska

Trzynastoletni Mojsze Felman miał właśnie rozpocząć nowy rok szkolny, kiedy Niemcy dokonali inwazji na Polskę w 1939 roku. Sokołów Podlaski – miasto, w którym mieszkał, zostało zbombardowane, jeszcze zanim wkroczyły na jego teren oddziały niemieckie. Wkrótce żołnierze podpalili główną synagogę i dokonali konfiskaty firm żydowskich, w tym firmy rodziców Mojsze, która zajmowała się handlem zbożem.

Przez okres następnych dwóch lat, żydowskie rodziny musiały borykać się z coraz większymi ograniczeniami. Musieli nosić opaski z gwiazdą Dawida, a następnie przeprowadzić się do getta, czyli odseparowanej części miasta, przeznaczonej dla Żydów. W 1941 roku, podczas święta Jom Kippur, jednego z najważniejszych żydowskich świąt, Niemcy rozpoczęli obławę w getcie. Ci, którzy walczyli lub ukrywali się, zostali rozstrzelani. Mojsze, jego matka i siostra dołączyli do swoich żydowskich sąsiadów i stłoczeni w wagonie towarowym zostali wywiezieni do obozu zagłady w Treblince.

Mojsze został zagazowany zaraz po przybyciu do obozu. Miał szesnaście lat.

Mojsze Felman

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Ita Grynbaum
Data urodzenia: 1926
Miejsce urodzenia:
Starachowice, Polska

Ita Grynbaum mieszkała wraz z ośmiorgiem rodzeństwa w ciasnym, jednopiętrowym domu w Starachowicach. Rodzina prowadziła sklep krawiecki. Matka i ojciec Ity wymieniali swoje wyroby za drewno na opał i żywność dla rodziny. Ita od najmłodszych lat pomagała matce w obowiązkach domowych.

W czerwcu 1939 roku, ojciec Ity poczuł się źle po powrocie z synagogi. Starszy brat Ity, Chuna, pobiegł po lekarza. Zanim zdążyli wrócić, ojciec zmarł. Matka i starsze rodzeństwo przejęli prowadzenie sklepu. Tego samego roku niemieckie oddziały zajęły miasto.

Ita została zmuszona do pracy w pobliskiej fabryce. W październiku 1942 roku wszystkich Żydów z miasteczka, w tym Itę, zgromadzono na placu targowym. Zdrowych i wystarczająco silnych (w tym Itę i Chuna) wysłano do obozu pracy. Itę przydzielono do wydawania żywności polskim robotnikom. Kiedy tyfus opanował obóz, zachorowała także Ita. Została przeniesiona do baraku szpitalnego. Chuna odwiedzał ją codziennie i często przynosił skrawki szmat, by mogła je podłożyć pod bolesne odleżyny. Po trzech miesiącach, z powodu braku niezbędnych lekarstw i opieki lekarskiej, Ita umarła wycieńczona chorobą. Miała wówczas siedemnaście lat.

Ita Grynbaum

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Shulamit Perlmutter
Data urodzenia: 16 grudnia 1929
Miejsce urodzenia:
Horochów, Polska

Szulamit Perlmutter, nazywana Musią, pochodziła z rodziny, dla której nauka stanowiła wielką wartość. Jej ojciec był profesorem na uniwersytecie we Lwowie. Oboje rodzice pracowali również społecznie w rodzinnym Horochowie, we wschodniej Polsce. Szulamit rozpoczęła naukę w wieku czterech lat, pod okiem prywatnych nauczycieli.

Niespełna trzy tygodnie po inwazji niemieckiej na Polskę, we wrześniu 1939 roku, Związek Radziecki zajął tereny wschodniej Polski. Droga wielu ludzi, uciekających przed Niemcami na wschód, biegła przez Horochów. Początkowo życie Szulamit niewiele się zmieniło. Jej ojciec w dalszym ciągu wykładał na uniwersytecie. Jedyna różnica była taka,, że Szulamit uczyła się teraz po rosyjsku.

Dwa lata później Niemcy zaatakowały Związek Radziecki – w Horochowie powstało getto, do którego mieli przenieść się wszyscy Żydzi. Szulamit i jej matka postanowiły uciec z getta, kiedy usłyszały pogłoski o jego planowanej likwidacji. Schowały się nad brzegiem rzeki i po jakimś czasie usłyszały strzały. Ukrywały się nad wodą całą noc. Rano okazało się, że nie tylko one przeżyły.

Szulamit usłyszała krzyk strażnika „Żydzi! Widzę was, wychodźcie!". Wielu ludzi posłuchało rozkazu, jednak dziewczynka z matką pozostały w ukryciu przez kolejne cztery dni. Pewnego razu Szulamit przysnęła. Kiedy się obudziła matki już z nią nie było. Nigdy jej więcej nie zobaczyła. Nigdy nie dowiedziała się, co się z nią stało. Aż do końca wojny Szulamit ukrywała się w lesie w pobliżu Horochowa. Tylko ona przeżyła z całej swojej rodziny.

Shulamit Perlmutter

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Jakob Frenkiel

Data urodzenia: 3 grudnia 1929
Miejsce urodzenia: Gabin, Polska

Jakub Frenkiel przyszedł na świat jako jeden z siedmiu synów kapelusznika z Gąbina. Jego religijna żydowska rodzina zajmowała jednopokojowe mieszkanie w pobliżu synagogi. Kiedy wojska niemieckie wkroczyły na teren miasta w 1939 roku, podpaliły synagogę oraz okoliczne domy.

W 1941 roku Jakub został zesłany do obozu pracy. Rok później przetransportowano go do obozu Auschwitz-Birkenau. Kiedy Jakub i jego brat Chaim zostali ustawieni w kolejce wraz z dziećmi i starcami, Jakub zastanawiał się co z nimi będzie. Jeden z więźniów wskazał na kominy krematoryjne. „Jutro pójdziesz z dymem." powiedział do Jakuba. Więzień wytłumaczył, że jeśli uda im się dostać tatuaż z numerem na ramieniu, zamiast pójść do komory gazowej, pozostaną przy życiu pracując w obozie. Jakub i Chaim wymknęli się niepostrzeżenie i ustawili w rzędzie młodszych i silniejszych mężczyzn.

Jakub był więziony w Auschwitz przez siedemnaście miesięcy, następnie pędzony w trakcie marszu śmierci do obozów w Niemczech. Doczekał wyzwolenia w kwietniu 1945 roku w okolicach Austrii. Tego samego roku wyemigrował do Stanów Zjednoczonych.

Jakob Frenkiel

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie

Edit Schechter

Data urodzenia: 1 stycznia 1924
Miejsce urodzenia:
Tyachev, Czechosłowacja

Edit Schechter była członkinią żydowskiego ruchu oporu na Węgrzech. Grupa była złożona z młodych syjonistów – ludzi, którzy chcieli przywrócić żydowską ojczyznę w ówczesnej Palestynie. Robili wszystko, by przeciwdziałać niemieckim opresjom wobec Żydów.

Podczas II wojny światowej Węgry były jednym z ostatnich krajów zaatakowanych przez nazistów. Przez pierwsze lata wojny młodzi węgierscy syjoniści pomagali stawiać opór nazistom i ratować Żydów w innych krajach.

W 1942 roku, kiedy Niemcy zaczęli zsyłać słowackich Żydów do Auschwitz, grupa Edit dotarła do żydowskich uchodźców, pomogła im znaleźć schronienie i przekazywała żywność. Było to nielegalne i czterdziestu złapanych aktywistów zostało wysłanych do więzień bądź obozów pracy. W 1944 roku, po ataku Niemiec na Węgry, członkowie żydowskiego ruchu oporu kontynuowali działalność ukrywając swoją żydowską tożsamość. Ostrzegali ludzi, którzy mieli być deportowani, przygotowywali dla nich fałszywe dokumenty, które umożliwiały bezpieczną podróż. Przemycali młodych ludzi przez granicę do Rumunii i Słowacji. Utworzyli pięćdziesiąt bezpiecznych domów opieki dla dzieci. Edit i inni członkowie ruchu pomogli uratować życie wielu ludziom.

Edit Schechter

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Towarzystwa Badań nad Historią Młodzieżowego Ruchu Syjonistycznego na Węgrzech, udostępnione dzięki uprzejmości Davida Gur

Israel (Srulek) Dubner

Data urodzenia: 18 czerwca 1925
Miejsce urodzenia:
Łódź, Polska

Będąc dzieckiem, Izrael (Srulek) Drubner wraz z bratem śpiewał w chórze synagogi w Łodzi. Jego rodzice pracowali w przemyśle włókienniczym. Zaraz po inwazji niemieckiej na Polskę we wrześniu 1939 roku, rozpoczęły się prześladowania ludności żydowskiej. Żydzi byli aresztowani lub skazywani na przymusowe roboty. Drubnerowie zostali wysiedleni z rodzinnego domu i wysłani do łódzkiego getta. W ciągu roku ojciec i brat Izraela umarli z głodu. W 1944 roku naziści zlikwidowali getto. Izrael z matką został przetransportowany do obozu Auschwitz-Birkenau. Rozdzielono ich, gdy dotarli na miejsce. Izrael już nigdy nie zobaczył swojej matki.

W Auschwitz, Izrael pracował przy noszeniu cegieł i spał, jak reszta więźniów, na drewnianej pryczy. Po miesiącu został przeniesiony do obozu w Kaufering. Tam, mimo że zachorował na tyfus, zgłaszał się do pracy przy sprzątaniu niemieckich domów.

W 1945 roku amerykańscy żołnierze wyzwolili obóz, w którym znajdował się Izrael. Miał dwadzieścia lat, kiedy opuścił Polskę i wyjechał do Włoch, a stamtąd do Palestyny. Walczył podczas izraelskiej wojny o niepodległość, a w 1952 roku przeprowadził się do Stanów Zjednoczonych, żeby połączyć się z resztą rodziny, która przeżyła wojnę. Ożenił się i miał trzy córki. Tak samo jak wtedy, gdy był chłopcem, śpiewał w synagodze, tym razem jako kantor.

Israel (Srulek) Dubner

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Jodi Dubner Gordon

Adam Kahane
Data urodzenia: 6 lipca 1922
Miejsce urodzenia:
Jasło, Polska

Adam Kahane wraz ze swoją rodziną mieszkał w Łodzi, gdzie jego ojciec prowadził aptekę. Adam miał pięć lat, kiedy jego rodzice się rozwiedli. Po rozwodzie Adam zamieszkał z matką w jej rodzinnym mieście, Jaśle. Ojca odwiedzał raz w roku.

W 1939 roku Adam przeprowadził się do Lwowa – na wschód Polski uciekł w obawie przed zbliżającymi się wojskami niemieckimi. Po pewnym czasie władze sowieckie przesiedliły Adama i jego kuzynów do Związku Radzieckiego. W 1941 roku Niemcy zaatakowały ZSRR. Niedługo potem polscy obywatele zostali wypuszczeni z sowieckich łagrów na mocy umowy pomiędzy Związkiem Radzieckim a polskim rządem na uchodźstwie. Adam postanowił zaciągnąć się do polskiej armii, lecz kiedy stawił się do służby, powiedziano mu, że Żydzi nie będą przyjmowani.

W 1942 roku Adam rozpoczął edukację w szkole pielęgniarskiej, którą ukończył z wyróżnieniem w 1945 roku. Jego ojciec umarł na zawał serca w bydlęcym wagonie w drodze do obozu Auschwitz-Birkenau. Kiedy wojna się skończyła, Adam wrócił do Łodzi i zajął się prowadzeniem apteki ojca. Trzy lata później przeprowadził się do Stanów Zjednoczonych, gdzie zaczął studiować ekonomię na Uniwersytecie Columbia i ożenił się.

Adam Kahane

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Adama Kahane

Elly Berkovits

Data urodzenia: 4 grudnia 1929
Miejsce urodzenia:
Simleu Silvaniei, Rumunia

Jako uczennica w Simleu Silvaniei, Elly Berkovits w szkole uczyła się zarówno przedmiotów ogólnych jak i judaistycznych. W 1940 roku żydowskim dzieciom zabroniono uczęszczać do szkół. Elly kontynuowała naukę w jidysz i po węgiersku podczas tajnych zajęć organizowanych przez żydowską społeczność.

W 1942 roku ojciec Elly został wysłana do obozu pracy. Któregoś dnia grupa Żydów, z którą pracował, została zamknięta w przyczepie samochodu, który następnie podpalono – wszyscy znajdujący się w środku zginęli. Początkowo Elly i jej matka utrzymywały się z szycia i sprzedaży gęsi. Następnie z innymi Żydami z Simleu Silvaniei zostały przeniesione do pracy w fabryce cegieł. Wreszcie wtłoczono je do bydlęcych wagonów i przetransportowano do Auschwitz. Elly udało się ukryć w ręce mały scyzoryk, dzięki temu była w stanie zrobić niewielki otwór, przez który do zatłoczonego wagonu wpadało nieco powietrza. Dotarły do Auschwitz drugiego lipca 1944 roku. Jej matka i młodszy brat zostali zabici na miejscu. Dzień po dniu, więźniowie obozu Auschwitz musieli stać godzinami na apelach. Elly zemdlała na apelu, w drugim dniu pobytu w obozie. Nadzorczyni baraku, w którym mieszkała Elly dała jej pracę, dzięki której nie musiała uczestniczyć we wszystkich apelach i selekcjach – być może w ten sposób uratowała życie dziewczynki. Po pewnym czasie Elly została przeniesiona do pracy w fabryce Volkswagena, gdzie ciężko zachorowała pracując przy chemikaliach. Mimo choroby, doczekała wyzwolenia przez armię amerykańską.

Elly Berkovits

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Elly Berkovits Gross

Anna Maria Steinbach
Data urodzenia: 23 grudnia 1934
Miejsce urodzenia:
Buchten, Limburg, Holandia

Anna Maria dorastała w Holandii, z ośmiorgiem braci i sióstr. Steinbachowie należeli do Sinti, byli nomadami, którzy mieszkali w furgonach i przemieszczali się z wioski do wioski szukając pracy. Wielu ludzi patrzyło z góry na Sinti i Romów. Nazywano ich pogardliwie Cyganami.

W nazistowskich Niemczech wprowadzono szereg ustaw ograniczających prawa Romów. Zostali pozbawieni praw obywatelskich oraz zmuszani do poddania się operacjom uniemożliwiających im posiadanie potomstwa. Przeprowadzano łapanki, a aresztowanych zsyłano do obozów koncentracyjnych.

W 1940 roku Niemcy dokonały inwazji na Holandię. Z czasem Sinti i Romowie byli systematycznie deportowani do obozów koncentracyjnych. W maju 1944 roku Annę Marię i jej rodzinę zaklasyfikowano jako „Cyganów" i wywieziono do Auschwitz. Zostali umieszczeni w obozie dla Sinti i Romów. Dr Josef Mengele przeprowadzał eksperymenty pseudomedyczne na bliźniakach i dzieciach z tego oddziału. Anna Maria i jej rodzina zostali prawdopodobnie zamordowani w komorze gazowej nocą z 2-go na 3-go sierpnia 1944 roku.

Anna Maria Steinbach

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów archiwum fotografii Instytutu Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu Yad Vashem, udostępnione dzięki uprzejmości firmy Chronos

Gerard Horst Meyerfeld

Data urodzenie: nieznana
Miejsce urodzenia: Niemcy

Gerard Horst Meyerfeld urodził się w Niemczech, a następnie przeprowadził się do Francji, gdzie mieszkał ze swoja ciotką, wujem i kuzynką Beatrice. Ponieważ wujek Gerarda nie był Francuzem, w 1939 roku został internowany w okolicach Tuluzy. Reszta rodziny przeprowadziła się w tamte rejony, by móc go częściej widywać. Ciotka posłała Gerarda do pracy na farmie – miała nadzieję, że będzie tam dobrze karmiony. Jednak farmer, u którego Gerard pracował, kolaborował z nazistami i źle traktował chłopca. Po kilku miesiącach Gerard porzucił pracę i nawiązał kontakt z żydowskim ruchem oporu walczącym przeciwko nazistom. Pozostał z nimi aż do wyzwolenia. Po wojnie zaciągnął się do francuskiego wojska.

Podczas wojny rodzice Gerarda pozostali w Niemczech. Przeżyli, dzięki ciągłemu przenoszeniu się z miejsca na miejsce. Udawało im się również znajdować pracę w fabrykach, używając fałszywych nazwisk. Po zakończeniu wojny rodzice Gerarda przedostali się do amerykańskiej strefy okupacyjnej. Kilka miesięcy wcześniej Gerardowi udało się z nimi zobaczyć. Ostatecznie rodzice przeprowadzili się do Stanów Zjednoczonych, natomiast Gerard postanowił zostać we Francji. Beatrice wraz z rodzicami powróciła do rodzinnego miasta, żeby odnaleźć resztę rodziny, niestety nikt nie przeżył. Jej dziadkowie, dwie ciotki i wujkowie oraz trzech kuzynów zostało wywiezionych do Auschwitz.

Gerard Horst Meyerfeld

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Beatrice Heffes

Włodimierz Daniluk

Data urodzenie: nieznana
Miejsce urodzenia:
Solniczki, Polska

W marcu 1943 roku Włodzimierz Daniluk i członkowie jego rodziny usłyszeli pukanie do drzwi swego domu w Solniczce. Osobą stojącą za progiem był trzęsący się z zimna i głodu mężczyzna imieniem Paitiell Lapata. Poprosił o trochę jedzenia. Włodzimierz z żoną Anną nie mieli wiele do zaoferowania. Byli biedną rodziną rolników, mimo to nakarmili mężczyznę i udzielili mu schronienia. Kiedy Paitielli trafił do getta w Białymstoku, opowiedział innym o otrzymanej pomocy. Wkrótce Danilukowie ukrywali w swoim domu czterech żydowskich mężczyzn. Włodzimierz zaczął się jednak niepokoić. Co stanie się z jego rodziną, gdy ktoś odkryje ukrywających się ludzi? Jego najstarsza córka, Luba, upierała się, by kontynuować pomoc. Twierdziła, że kara za ukrywanie jednego człowieka, będzie taka sama jak za ukrywanie czterech. Paitielli i pozostali ukrywali się u rodziny Włodzimierza aż do lipca 1944 roku, kiedy Armia Czerwona wyzwoliła wschodnie krańce Polski.

Najtragiczniejsze wydarzenie miało jednak miejsce tuż po wyzwoleniu. W maju 1945 roku Danilukowie zaprosili Żydów, których ukrywali, by uczcić wspólnie zwycięstwo nad Niemcami. W połowie przyjęcia grupa polskich nacjonalistów włamała się do domu. W odwecie za ukrywanie Żydów podczas wojny zamordowali siedmioro ludzi łącznie z Włodzimierzem, Lubą i Żydami ocalałymi z Holokaustu. Dwójka małych dzieci zginęła, kiedy bandyci spalili dom.

Włodimierz Daniluk

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Instytutu Pamięci Męczenników i Bohaterów Holokaustu Yad Vashem,
dział Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata

Joseph Gani
Data urodzenia: 1926
Miejsce urodzenia:
Preveza, Grecja

Joseph Gani wychował się w małej wiosce nad Morzem Jońskim, w Grecji. Jego ojciec prowadził sklep włókienniczy, a chłopiec chodził do publicznej szkoły. Studiował też żydowską religię oraz uprawiał sport – piłkę nożną i baseball.

Sytuacja Josepha i innych greckich Żydów zmieniła się w 1941 roku, niedługo po niemieckiej inwazji na ten kraj. W marcu 1944 roku naziści deportowali grupę greckich Żydów, także Josepha, do obozu Auschwitz-Birkenau. Joseph był wówczas nastolatkiem, powinien był w dalszym ciągu bawić się ze znajomymi nad morzem. Zamiast tego, był członkiem Sonderkommando w Birkenau – musiał przenosić zwłoki z komór gazowych do krematoriów, gdzie były palone. W październiku 1944 roku doszło do buntu więźniów Sonderkommando. Rebeliantom udało się rozbroić strażników SS i wysadzić jedno z krematoriów. Joseph Gani został zabity stawiając czoło nazistom w październiku 1944 roku. Miał osiemnaście lat.

Joseph Gani

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie to credit: U.S. Holocaust Memorial Museum

Aleksander Kulisiewicz

Data urodzenia: 1918
Miejsce urodzenia:
Kraków, Polska

Aleksander Kulisiewicz studiował prawo, lecz jego prawdziwą pasją była muzyka. Kiedy naziści dokonali inwazji na Polskę, wyrażał swoje oburzenie w tekstach piosenek. Z tego powodu został aresztowany przez gestapo i deportowany do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen, nieopodal Berlina. Uwięziony Aleksander nie przestawał tworzyć. Przez sześć lat pobytu w więzieniu napisał 54 piosenki. Większość z nich mówiła o przerażających warunkach życia w obozie. Paradoksalnie, piosenki Aleksandra pomagały więźniom przetrwać ten straszny czas. Nawet po wyzwoleniu pamiętał wszystkie napisane przez siebie utwory, oraz te, których autorami byli jego koledzy z obozu. Stworzył też setki teksów zadedykowanych pielęgniarce, która opiekowała się nim w polskim szpitalu.

Po wojnie Aleksander zaczął kolekcjonować poezję i grafiki więźniów niemieckich obozów. W latach 60-tych wydawał płyty i koncertował, prezentując pieśni obozowe swojego autorstwa. Prowadził też badania nad sztuką powstałą w obozach koncentracyjnych. Jego muzyka przetrwała do dziś, obecnie wchodzi w skład kolekcji znajdującej się w archiwach Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie.

Aleksander Kulisiewicz

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie,
udostępnione dzięki uprzejmości Aleksandra Kulisiewicza

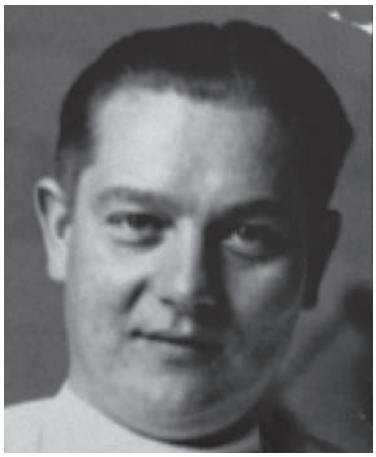

Dr Joseph Jaksy

Data urodzenia: nieznana
Miejsce urodzenia:
Bratysława, Czechosłowacja
[obecna Słowacja]

Lekarze często muszą przedsięwziąć nadzwyczajne środki, by ratować ludzkie życie. Co jeśli to oznacza narażanie własnego? Takie ryzyko wziął na siebie dr Josesph Jaksy.

Dr Jaksy był urologiem w Bratysławie na Słowacji. W listopadzie w 1940 roku Słowacja dołączyła do Osi i była jednym z pierwszych państw, które wyraziły zgodę na deportację Żydów do nazistowskich obozów. Dr Jaksy był prywatnym lekarzem założyciela faszystowskiej Słowackiej Partii Pracy, która rządziła krajem podczas II wojny światowej. Wykorzystał swoją pozycję i znajomości, by ocalić około dwudziestu pięciu Żydów przed deportacją do obozów – udzielał im schronienia w szpitalu. Pewnego razu symulował przeprowadzanie operacji na pacjencie, ażeby umożliwić mu ucieczkę przed Niemcami. Z grupą przyjaciół opracował plan pomocy, na który składało się szukanie schronienia, dostarczanie pieniędzy, żywności oraz lekarstw, fałszowanie dokumentów tożsamości i zaświadczeń lekarskich. Dr Jasky nigdy nie został aresztowany, pomimo podejrzeń o współpracę z ruchem oporu. W 1948 roku wyjechał ze Słowacji bojąc się prześladowań ze strony nowego komunistycznego reżimu. Zamieszkał w Stanach Zjednoczonych, gdzie zmarł w 1991 roku. Wcześniej został uhonorowany za swoją pracę w czasie wojny przez państwo Izrael i stan Nowego Yorku. „To co zrobiłem," napisał, „zrobiłem, bo jestem lekarzem oraz z odruchu ludzkiego serca".

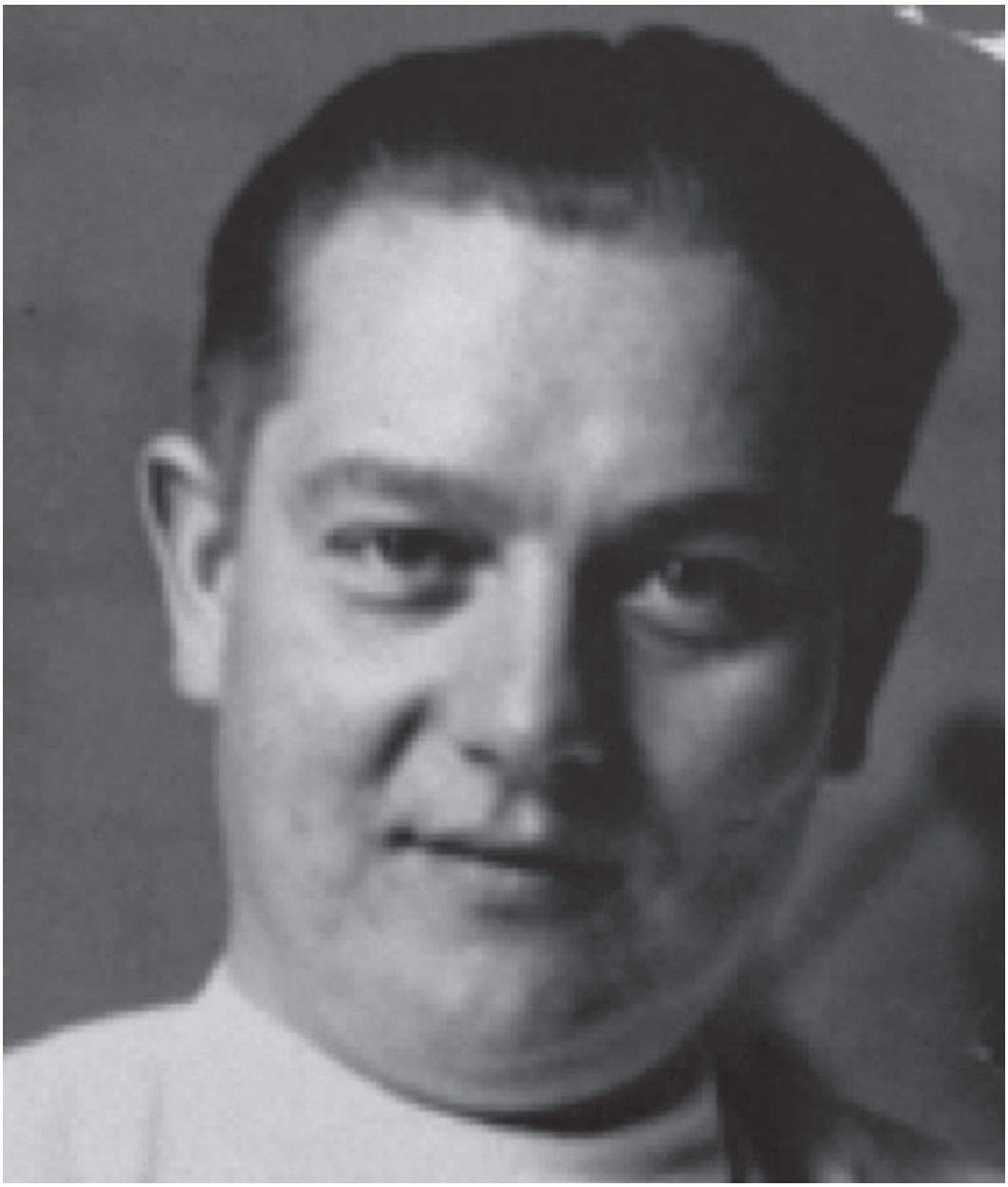

Dr Joseph Jaksy

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Instytutu Pamięci Męczenników i Bohaterów Holokaustu Yad Vashem,
dział Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata

Robert Vermes

Data urodzenia: nieznana
Miejsce urodzenia:
Topolcany, Słowacja

Robert Vermes wychował się w środowisku artystów. Jego ojciec był fotografem, a matka śpiewaczką operową. W 1942 roku członkowie słowackiej Gwardii Hlinkowej (formacji paramilitarnej, która brała udział w prześladowaniach ludności żydowskiej na Słowacji) zgromadzili w jednym miejscu żydowskich mężczyzn z całego miasta. Robert został wysłany wraz z ojcem do Majdanka, gdzie zostali zamordowani. Tak jak o wielu innych ofiarach nazistów, bardzo mało wiemy o pobycie Roberta w Majdanku oraz o jego ostatnich dniach. Tę fotografię zrobiono przed deportacją do obozu.

Dwa miesiące później Gwardia Hlinkowa wróciła po żydowskie kobiety. Jeden ze strażników znał matkę Roberta, więc umożliwił jej i młodszej siostrze Roberta, Eryce, ucieczkę. Niezwłocznie wyjechały na Węgry. Matka znalazła pracę, a Eryka została wysłana do węgierskiego sierocińca dla dziewczynek, w którym pozostała aż do 1944 roku.

Niedługo potem Eryka została zatrzymana przez członków faszystowskiej grupy Strzałokrzyżowców. Wraz z innymi Żydami z Budapesztu miała zostać rozstrzelana nad brzegiem rzeki Dunaj. Cudem, udało jej się uciec.

Po wyzwoleniu, Eryka przypadkiem spotkała swoją matkę na jednej z ulic Budapesztu. Ostatecznie wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych, gdzie wyszła za mąż i pracowała jako tłumaczka dla Hebrajskiego Stowarzyszenia Pomocy Imigrantom. Podarowała fotografię swego brata Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie.

Robert Vermes

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Erica i Josepha Grossmanów

Pinchas Schumacher

Data urodzenia: nieznana
Miejsce urodzenia:
Chełm, Polska

Pinchas Schumacher był dziadkiem Estery Azjen. Był głową rodziny, która mieszkała w Chełmie, we wschodniej Polsce. Przed II wojną światową społeczność żydowska stanowiła ponad połowę populacji tego miasta. Na terenach, które w czasie II wojny światowej znalazły się pod niemiecką okupacją żyło około dziewięciu milionów Żydów.

Ta fotografia ukazuje styl życia, który naziści za wszelką cenę starali się zniszczyć. Do końca wojny, na terenach okupowanych, dwóch na trzech Żydów zostało zamordowanych. Po inwazji niemieckiej na Polskę we wrześniu 1939 roku, rodzina Estery Azjen uciekła na terytorium Związku Radzieckiego. W styczniu 1940 roku zostali deportowani do obozu w najbardziej odległym krańcu europejskiej części Rosji. Zostali wypuszczeni w kwietniu 1941 roku. Ester wraz z rodziną przeprowadziła się wówczas do miejscowości Gorky. Tam poznała ukraińskiego Żyda, który służył w Armii Czerwonej. Po wojnie pobrali się i osiedli w Polsce, a następnie, w 1956 roku, przeprowadzili się do USA.

Pinchas Schumacher

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Ester Ajzen Lewin

Fryderyka Mangel

Data urodzenia: 14 marca 1914
Miejsce urodzenia:
Rzeszów, Polska

Fryderyka Mangel poznała swojego przyszłego męża Edmunda Kesslera w Rzeszowie, po ukończeniu szkoły prawniczej. Pobrali się w 1937 roku. Cztery lata później młoda para musiała przeprowadzić się do getta. Zostali rozdzieleni latem 1942 roku, gdy Edmund został zesłany do janowskiego obozu pracy przymusowej (obozu mieszczącego się we Lwowie przy ul. Janowskiej). Był tam wielokrotnie bity do nieprzytomności i głodzony. Po trzech miesiącach udało mu się uciec i dołączył do Fryderyki. Początkowo ukrywali się na strychu w domu Polaka. Musieli jednak opuścić kryjówkę, ponieważ ukraiński sąsiad zagroził, że doniesie na nich na gestapo. W trudnej sytuacji, pomocy udzielili im Wojciech i Katarzyna Kalwińscy. Rodzina Kalwińskich przygotowała w swoim gospodarstwie podziemny bunkier. Mimo, że miał on wymiary 5x7 metrów, a Kalwińscy już udzielali schronienia wielu innym ludziom, zgodzili się przyjąć także Fryderykę i Edmunda. Kesslerowie pozostali tam aż do wyzwolenia przez armię radziecką 27 lipca 1944 roku.

Na początku 1945 roku Kesslerowie powrócili do Rzeszowa. Opuścili rodzinne miasto Fryderyki kilka miesięcy później, po wybuchu antyżydowskiego pogromu. Początkowo zatrzymali się w Krakowie, wkrótce jednak wyjechali z Polski na zawsze, bojąc się kolejnych prześladowań. W tym czasie Fryderyka była już w siódmym miesiącu ciąży. Kesslerowie zamieszkali w Wiedniu i tam urodziła się ich córka, Renata. Edmund pracował jako zarządca szpitala Rothschilda, który służył jako przystanek dla żydowskich wysiedleńców. Następnie pracował jako przewodniczący Międzynarodowego Komitetu dla Żydowskich Uchodźców. W 1952 roku rodzina Kesslerów wyemigrowała do Stanów Zjednoczonych. W 1967 roku Kalwińscy zostali uhonorowani przez Yad Vashem tytułem Sprawiedliwych Wśród Narodów Świata.

Fryderyka Mangel

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Renaty Kessler

Simon Gelbart
Data urodzenia: 1907
Miejsce urodzenia:
Warta, Polska

Simon Gelbart od najmłodszych lat uczył się, jak stawiać czoła przeciwnościom losu. Był najmłodszym z trzynaściorga rodzeństwa. Jego ojciec zmarł, kiedy Simon miał zaledwie siedem lat, niedługo później zmarła również matka. Kiedy ciotka z wujkiem odmówili opieki nad Simonem, stał się bezdomną sierotą. Żył na ulicy do piętnastego roku życia. Wkrótce potem rozpoczął praktykę u Ziszy Nitki, szewca, który mieszkał w Kaliszu. Z biegiem czasu stał się cenionym szewcem i poślubił córkę swojego nauczyciela, Surę Rivkę.

Simon i Sura mieli dwóch synów, Izraela Dawida i Haima. Po wybuchu II wojny światowej Żydzi z Kalisza zostali zmuszeni do opuszczenia swoich domów. Simon spakował swoje narzędzia szewskie i ukrył monety w obcasach butów. Cała rodzina została deportowana do obozu pracy na Syberii. Pomimo, że Simon był wątły i chorowity, przydzielono go do pracy przy rąbaniu i obróbce drewna. Pierwszego dnia nie udało mu się wyrobić normy i został zesłany do więzienia na sześć miesięcy.

W 1942 roku cała rodzina została wysłana do kołchozu w pobliżu rzeki Wołgi. Haim umarł z głodu, kiedy miał siedem lat. Izrael Dawid przeżył, dzięki szczodrości Rosjanki, która nazywała się Paszinka Bravina. Przyjęła chłopca do swojego domu, gdzie przebywał przez osiemnaście miesięcy. Pozwolenie na powrót do ojczyzny rodzina Simona otrzymała w 1946 roku. W obawie przed antyżydowskimi nastrojami wkrótce wyjechali z Polski na zachód, do RFN. Simon marzył o osiedleniu się na stałe w Izraelu i prowadzeniu własnego warsztatu obuwniczego. Niestety nie otrzymał wizy, więc w 1951 roku z całą rodziną przeprowadził się do Omahy w stanie Nebraska w USA.

Simon Gelbart

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Davida Gelbarta

Roman Haar
Data urodzenia: 9 lipca 1935
Miejsce urodzenia:
Gdańsk

Roman Haar urodził się w Gdańsku, gdzie jego ojciec Salo był kupcem. Matka Romana, Ema, nie był Żydówką, przeszła konwersję na judaizm przed ślubem z Salo. Roman miał przyrodniego brata, Joachima Frietsche, z pierwszego małżeństwa matki. Pierwszego września 1939 roku Niemcy zaatakowały Polskę. W grudniu naziści wydali rozkaz, aby wszyscy Żydzi urodzeni za granicą opuścili Gdańsk. Joachim, który był chrześcijaninem, pozostał w mieście i zamieszkał z dziadkami.

Roman wraz z rodzicami przeprowadził się do Rzeszowa. W 1941 roku cała społeczność żydowska, łącznie z Salo i Romanem, musiała zamieszkać w getcie. Ponieważ Ema była z pochodzenia Niemką, pozostała poza murami getta. Pracowała jako sprzątaczka u ludzi, którzy przejęli mieszkanie Haarów. Romana udało się potajemnie wywieźć z getta – chłopiec dołączył do matki.

Aby uratować życie synowi, Ema utrzymywała, że Roman jest Niemcem i Salo nie był jego biologicznym ojcem. Wysyłała wnioski do władz okupacyjnych – wszystkie zostały odrzucone. Roman miał trafić z powrotem do getta. Mimo to, matka zdecydowała się ukryć syna. Po ponad roku wróciła z Romanem do Gdańska. Miejscowy policjant pamiętał Emę i znów groziło im niebezpieczeństwo. Nie aresztował ich jednak, a wkrótce wojna dobiegła końca. Gdańsk został wyzwolony przez Armię Czerwoną w 1945 roku. Po kilku latach pobytu w ośrodku dla wysiedleńców, Ema i Roman wyjechali do Stanów Zjednoczonych i tam rozpoczęli nowe życie.

Roman Haar

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Romana Haara

Więźniowie, którzy przeżyli Dachau

Tych trzech mężczyzn było więźniami Dachau, obozu koncentracyjnego w Niemczech, założonego przez nazistów w 1933 roku. Początkowo był to obóz, w którym przetrzymywano przede wszystkim więźniów politycznych, przeciwników reżimu nazistowskiego. Wraz z upływem czasu zaczęto deportować tam inne grupy osób, włączając w to Świadków Jehowy, Romów, homoseksualistów i ludzi uważanych za „aspołecznych" – niepełnosprawnych i chorych psychicznie. Po pogromie Żydów zainicjowanym przez nazistów w 1938 roku zwanym Nocą Kryształową, ponad dziesięć tysięcy żydowskich mężczyzn zostało uwięzionych w Dachau.

Dachau był ośrodkiem szkoleniowym dla członków SS, którzy stanowili załogi innych nazistowskich obozów. Więźniowie Dachau, którzy byli zbyt chorzy lub słabi, aby pracować, byli zabijani na miejscu, bądź wysyłani do obozów śmierci. W obozie przeprowadzano również eksperymenty pseudomedyczne. Więźniom wstrzykiwano substancje powodujące śmiertelne choroby, byli zmuszani do picia dużych ilości słonej wody, pozostawiano ich na mrozie, co prowadziło do hipotermii. Setki więźniów zginęło lub zostało trwale okaleczonych w wyniku tych doświadczeń.

Armia amerykańska wyzwoliła Dachau 29 kwietnia 1945 roku. W pobliżu obozu znaleziono ponad trzydzieści wagonów kolejowych wypełnionych ludzkimi zwłokami. Na zdjęciu, zrobionym tuż po wyzwoleniu, znajduje się trzech więźniów obozu – ich imiona są nieznane.

Ocalony z Dachau

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Instytut Hoovera Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Bajnamina Ferencza Stuarta McKeevera

Benjamin (Binim) Cukierman

Data urodzenia: 1908

Miejsce urodzenia: Będzin, Polska

Wszyscy mieszkańcy Będzina dobrze znali rodzinę Cukiermanów. Benajmin, nazywany Binim, był czwartym z siedmiorga dzieci, które urodziły się w rodzinie Ryfki i Herszela Cukiermanów. Rodzina posiadała dobrze prosperującą piekarnię. Ich ciasta były tak pyszne, że ludzie przyjeżdżali z miast oddalonych o setki kilometrów, żeby je kupić. Rodzina żyła ze sobą bardzo blisko, wszyscy pomagali w piekarni, razem obchodzili święta i spożywali posiłki szabasowe. Binim rozpoczynał pracę w piekarni o godzinie czwartej rano każdego dnia. Po pracy sprzątał piekarnię i odwiedzał licznych przyjaciół. Był wybitnym artystą i sportowcem. Uwielbiał grać w piłkę nożną, jeździć na nartach i pływać.

Binim ożenił się w maju 1939 roku, cztery miesiące przed wybuchem II wojny światowej. Cała rodzina złożyła się, żeby kupić jemu i jego małżonce Edzi sklep. Sprzedawali tam jedne z najsłynniejszych czekolad w Polsce.

W 1941 roku, Binim, trójka jego braci i jeden z siostrzeńców zostali wysłani do obozu w Markstadt. Reszta rodziny została deportowana do Auschwitz. Binim zmarł 5 kwietnia 1944 roku. Z całej jego rodziny udało się przeżyć zaledwie dwóm osobom. Jedną z nich był siostrzeniec Binima, Cwi. Po wojnie Cwi wyjechał do Izraela. Po jakimś czasie dowiedział się, że żona Binima również ocalała. Po wojnie wyszła powtórnie za mąż, miała córkę oraz dwie wnuczki.

Benjamin (Binim) Cukierman

Zdjęcie pochodzi z The Last Album: Eyes from the Ashes of Auschwitz-Birkenau,
udostępnione dzięki uprzejmości Anny Weiss

Dora Zylberberg
Data urodzenia: nieznana
Miejsce urodzenia:
Będzin, Polska

Dora Zylberbegr była siostrą Chaima Michała Zylberberga, znanego członka partii politycznej Mizrachi w Będzinie. Ona i jej szwagierka Tauba były bliskimi przyjaciółkami. Mizrachi było partią religijno-syjonistyczną. Wspierała plan założenia żydowskiego państwa w Palestynie. Dora i Tauba nie dożyły dnia, w którym ich sen się spełnił, obie zginęły w czasie Holokaustu.

Członkowie Mizrachi zaczęli się spotykać w domu modlitwy w Będzinie pod koniec XIX wieku. Po II wojnie światowej budynek zamieniono na mieszkania prywatne. W 2004 roku lokalny działacz Adam Szydłowski odkrył ślady istnienia tego domu modlitwy. Po trzech latach starań budynek został wpisany do rejestru zabytków. Znajdują się tam dekoracje przedstawiające Ziemię Obiecaną i symbole dwunastu plemion Izraela. Barwna sztuka przez wiele lat była ukryta pod warstwą sadzy. Obecnie opracowywany jest plan renowacji budynku.

Dora Zylberberg

Zdjęcie pochodzi z The Last Album: Eyes from the Ashes of Auschwitz-Birkenau,
udostępnione dzięki uprzejmości Anny Weiss

Fela, nazwisko nieznane

Data urodzenia: nieznana
Miejsce urodzenia:
Będzin, Polska

Z tyłu zdjęcia znajduje się napis w języku polskim „Będzin, 12-sty kwietnia 1920 roku, na wieczną pamiątkę, Fela."

Zdjęcie zostało znalezione w Auschwitz. Jest to pamiątka po kochającej się parze, o której nie mamy żadnych informacji. Wielu ludzi wysłanych do Auschwitz zabrało ze sobą fotografie, drogie sercu wspomnienie domu. Większość z tych zdjęć została zniszczona przez nazistów.

W latach trzydziestych, w Będzinie żyło około 21 tysięcy Żydów – stanowili połowę populacji miasta. Wielu z nich pracowało w przemyśle odzieżowym lub spożywczym. Żydowscy przedsiębiorcy rozwinęli w mieście przemysł kopalniany i metalurgiczny.

Niemiecka armia zajęła Będzin 5 września 1939 roku. Pięć dni później synagoga wraz z pięćdziesięcioma domami położonymi wokół niej została spalona przez polskich nacjonalistów i folksdojczy. Do końca października Żydzi z Będzina musieli oddać wszystkie odbiorniki radiowe. W listopadzie zostali zmuszeni do zapłacenia okupu w złocie i srebrze oraz noszenia na ramieniu opaski z gwiazdą Dawida. Następnie Niemcy przejęli żydowskie przedsiębiorstwa i majątki. Od września 1941 roku Żydom zabroniono używania transportu publicznego. W maju i czerwcu 1942 roku pierwsza grupa Żydów została deportowana z Będzina do obozu Auschwitz-Birkenau. Deportacje trwały aż do końca wojny. Nie zachowały się żadne dokumenty dotyczące Feli i jej narzeczonego.

Fela, nazwisko nieznane

Zdjęcie pochodzi z The Last Album: Eyes from the Ashes of Auschwitz-Birkenau,
udostępnione dzięki uprzejmości Anny Weiss

Stanisław i Regina Swida

Data urodzenia: nieznana
Miejsce urodzenia:
Warszawa, Polska

Stanisław i Regina Swida byli ludźmi, którzy zrobili wszystko co w ich mocy, by w czasie Holokaustu uratować żydowskiego chłopca. Abraham Horowitz urodził się w warszawskim getcie. W kwietniu 1943 roku naziści rozpoczęli akcję likwidacji getta. Rodzina Abrahama rozdzieliła się, by zwiększyć szanse na przeżycie. Jego matka, Tatiana, załatwiła fałszywe dokumenty i mieszkała z polską rodziną. Ojciec, Beniamin, rozpoczął życie w ukryciu. Mały Abraham trafił do domu Swidów.

Stanisław i Regina zdawali sobie sprawę, że będzie niezwykle trudno ukryć żydowską tożsamość chłopca, ponieważ był on obrzezany. Stanisławowi udało się otrzymać od gestapo certyfikat zaświadczający, że Achmet Kraczkiewicz (było to nowe imię Abrahama) był członkiem muzułmańskiej społeczności. Dokument chronił Abrahama, ponieważ muzułmanie również dokonują obrzezania swoich synów. Stanisław i Regina przyjęli i wychowali Abrahama jakby był ich własnym dzieckiem. Tatiana odwiedzała chłopca, ale on nie pamiętał, że była jego matką. W 1944 roku, po wybuchu Powstania Warszawskiego Stanisław i Regina uciekli z Abrahamem z miasta. Tatiana odebrała go tuż przed wyzwoleniem. Abraham nie wiedział, że była jego matką aż do momentu zakończenia wojny. Utrzymywał kontakt z Reginą do czasu przeprowadzki do Izraela w 1950 roku. Regina zmarła w 1979 roku.

Stanisław Swida

Zdjęcie pochodzi z The Last Album: Eyes from the Ashes of Auschwitz-Birkenau,
udostępnione dzięki uprzejmości Anny Weiss

Więźniowie, którzy przeżyli Dachau

Tych trzech mężczyzn było więźniami Dachau, obozu koncentracyjnego w Niemczech, założonego przez nazistów w 1933 roku. Początkowo był to obóz, w którym przetrzymywano przede wszystkim więźniów politycznych, przeciwników reżimu nazistowskiego. Wraz z upływem czasu zaczęto deportować tam inne grupy osób, włączając w to Świadków Jehowy, Romów, homoseksualistów i ludzi uważanych za „aspołecznych" – niepełnosprawnych i chorych psychicznie. Po pogromie Żydów zainicjowanym przez nazistów w 1938 roku zwanym Nocą Kryształową, ponad dziesięć tysięcy żydowskich mężczyzn zostało uwięzionych w Dachau.

Dachau był ośrodkiem szkoleniowym dla członków SS, którzy stanowili załogi innych nazistowskich obozów. Więźniowie Dachau, którzy byli zbyt chorzy lub słabi, aby pracować, byli zabijani na miejscu, bądź wysyłani do obozów śmierci. W obozie przeprowadzano również eksperymenty pseudomedyczne. Więźniom wstrzykiwano substancje powodujące śmiertelne choroby, byli zmuszani do picia dużych ilości słonej wody, pozostawiano ich na mrozie, co prowadziło do hipotermii. Setki więźniów zginęło lub zostało trwale okaleczonych w wyniku tych doświadczeń.

Armia amerykańska wyzwoliła Dachau 29 kwietnia 1945 roku. W pobliżu obozu znaleziono ponad trzydzieści wagonów kolejowych wypełnionych ludzkimi zwłokami. Na zdjęciu, zrobionym tuż po wyzwoleniu, znajduje się trzech więźniów obozu – ich imiona są nieznane.

Ocalony z Dachau

Zdjęcie pochodzi ze zbiorów Instytut Hoovera Muzeum Holokaustu w Waszyngtonie, udostępnione dzięki uprzejmości Bajnamina Ferencza Stuarta McKeevera